

NASRETTİN HOCA VE PSIKANALİZ

NASRETTİN HOCANIN HERŞEYİ ÇİFT GÖREN KARISI

Dr. Herman AMATO
Çizgiler: Ferruh DOĞAN

Nasrettin Hocanın herşeyi çift gören bir karısı varmış. Eğer Nasrettin Hoca bir ekmeğe getirirse «Aman ne iyi ettin de iki ekmeğe getirdin» diye sevinirmiş. Hoca da karısını az şeyle memnun ettiğini düşünerek bu sevince iştirak edermiş. Akşam yemeğe oturduklarında karısı: «Niye bana bilgi vermeden yemeğe misafir getirdin?» diye sormuş. Bu kez Hoca öfkelenmiş: «Herşeyi çift görebilirsin ama kocanı tek».

Dikkat ederseniz, karısı, bize ilk mektepte öğretildiği gibi, yani cisimleri her bir gözle tıpkı fotoğraf makinelerinde olduğu gibi gördüğü halde kocasını memnun edememiş. Nasrettin Hoca iki tane gördüğüne göre, bunlardan hangisi doğru yerde görünüyor, hangisi yanlış yerde? Şaşıların gördüğü hayallerden hangisi, ona karşılık olan cismin üzerine yerleşir. Şaşılar rüya görseler cisimleri tek tek mi görürler, yoksa ikişer ikişer mi? İlk yazımda «Dış dünyada bulunmayıp da içimizden geçen hayallere rüya diyorum» diye bir tarif yapmıştım. Bir daha o konuya değinmek istemediğimi söylemiştim. Bir okuyucumla karşılaşınca tekrar o konuya dönmenin yerinde olacağına kanaat getirdim. Okuyucum ne demek istediğimi anlamamış değildi. Anlamıştı anlamasına ama, benim istediğim kadar iyi anlama-

mıştı. Ben iyi anlamak derken, o fikri eli ile tutmuş gibi benimsemek, o fikrin etrafında dolaşarak pratik sonuçlar elde etmek ve onu geliştirmek, ondan yararlanmak anlamlarını kastediyordum.

Diğer yandan hem dış, hem de iç dünyadan aldığımız bilgilere, bu bilgiler algılanabilir duruma geçtiği anda rüya demek bazı karışıklıklara sebep olabiliyordu. Bu fikir aslında yeni bir fikir değildi. Yenilik olan bu fikri belirtmek için rüya kelimesini geniş anlamda kullanmaktı. Yeni bir düşünce değil, yeni bir anlatım tarzı ortaya atarak FREUD'ün ileri sürdüğü fikirleri daha kısa bir yoldan geniş bir kitleye yaymak istiyordum. Diğer yandan söz sahibi olmadığım bir konuda kendimi ortaya attığım için üzülüyordum.

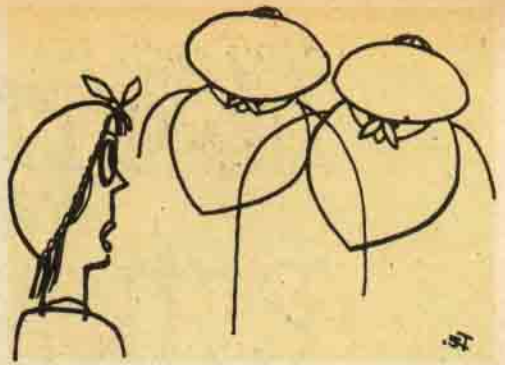
Niyetim yalnız FREUD'ün anlaşılmasını değil, daha geniş bir bilimler arası kavram ortaya atarak Modern fiziğin bile anlaşılmasını kolaylaştıracak başlıca ön hazırlıkları yapmaktı.

İçimizde Geçen Olayların Çoğunu Dışımızda Sanıyoruz. Tıp okumamış bir okuyucuya elinin ağrısını, kaşıntısını beyninde duyduğunu anlatmak kolay değil. Bir iğne batınca elimizde bir değişiklik oluyor, bununla ilgili bilgiler duyu sınırları aracılığıyla beynimize gidiyor. Oradaki ağrı merkezleri çalışmaya başlıyor ve ağrı

duyuyoruz. Dikkat edin, ağrıyı beynimizde değil, elimizde duyuyoruz. Beynimizde öyle bir özellik var ki, kendi içinde oluşan şeyler sanki dışarda ortaya çıkmış gibi bize bir duygu veriyor. Kaşınıtı için de benzer şeyler söylenebilir. Kaşınıtı duygusunu beynimizde duyduğumuz halde, elim kaşınıyor deriz. Olayın beynimizde oluştuğunu anhyamıyor, elimizle beynimizi karıştırıyoruz.

Benzer şekilde, bir ışın bir cisimden kalkarak göz merceğimize geliyor orada kırılmalara uğruyor, gözün retina tabakasında bir bölgeye etki ediyor, orada bir takım kimyasal reaksiyonların başlamasına neden oluyor. Bu reaksiyonlar elektriki uyartılar yapıyor, sinir lifleri bunları görme merkezine iletiyor. Retina ile beynin arka bölgesinde bulunan görme merkezi arasındaki bölgeye ışık gelmemektedir, yani o kısım ışığın etkisi altında değildir. Bu bölge ışıksız olduğu halde, biz gene aydınlık görmekteyiz. Aydınliğin nedeni ışık değildir. Onun yaptığı değişiklikler sinirler tarafından görme merkezine iletilmektedir. Görme merkezi ve beynimiz bilmediğimiz bir mekanizma ile bu değişiklikleri aydınlığa, renge şekil ve boyuta çevirmektedir. Her iki gözden gelen benzer uyarımlar çift görülecek yerde —Nasrettin Hoca'nın karısının durumunun aksine— tek ve üç boyutlu görülmektedir. Yani, ne aydınlık ne de karanlık olan ışık, bizim aydınlıkla renkle cevap vermeye neden olmaktadır. Işık bizim içimizdeki aydınlığı, şekil yapma kabiliyetini harekete getirmektedir. Işık odayı aydınlatmıyor, ışığın yardımı ile biz odayı aydınlık görüyoruz. Aydınlanma bizleriz odanın kendisi değil.

Eğer ampulün çıkardığı ışığın dalga boyu bizim ona aydınlıkla cevap vermeye uygun değilse, odayı karanlık görürüz. Ama ışığın varlığını bir fotoğraf kâğıdı yardımıyla gösterebiliriz, röntgen filimleri örneğinde olduğu gibi. Işığı gereksinmeden, sesi gereksinmeden içimizin aydınlanabileceğini tanıttıyan en güzel olay rüyadır. İnsan karanlıkta da rüya görür, sesiz odalarda da rüyasında sesler duyar. Rüya rüyalarımızdaki şekil yapma, ses yapma yeteneğini tanıttılmaktadır. Dış dünyadan gelen etkiler bu kabiliyeti şekillendirerek dış dünya ile ilişki kurmamızı sağlamaktadır. Eğer geniş anlamıyla rüya deyimini kullanırsak, bu etkiler rüyalarımıza dış dünya ile alışverişimizi kolaylaştıracak şekiller vermek-

Nasrettin Hoca'nın Her şeyi çift gören Karısı.

tedir. Açıkladığımız gibi, dış dünya beynimizin içinde şekil aldığı halde, biz onu kafamızın içinde değil de dışında görüyoruz. İçimizde oluşan olayları dışarda sanıp ona göre tavırlar takmıyoruz. Nasrettin Hoca'nın karısının gördüğü hayallerden biri dış dünyada bulunmadığına göre ve her iki hayali birbirinden ayıramadığımız göre, her ikisinin de kafasının içinde oluştuğunu kabul etmek en akla yakın yoldur. İç ve dış dünyaları karıştırmak yalnız akıl hastalarına özgü bir olay değildir, normal insanlar da Nasrettin Hoca'nın karısının örneğinden daha kolaylıkla anlaşılacağı gibi bu iki dünyayı karıştırmaktadır.

İç ve Dış Dünyaların Karıştırılması Normalde işimizi kolaylaştırmaktadır. Ancak normalde yaptığımız bu karıştırma işimizi kolaylaştırmakta, gereği olmayan yerde, iç dünya ile ilgili bilgileri almadığımız için doğrudan doğruya dış dünya ile ilişki kurmamızı sağlamaktadır. Eğer ben, bir cismin kendisi ile onun bende yarattığı hayali veya onun sembolünü karıştırıyorsam bundan zarar göreceğim yerde yararlanıyorum. O cismin kafamda şekil alan hayaline doğru yürüyerek o cisme yaklaşabiliyorum. Ağaçta bir kiraz görüp onu koparıp yemem gibi.

Atalarımızdan Bize Geçen Bir Kazanç. Ayrıca kirazın tadını tatlı bulmak, iç dünyamızla ilgili bir olaydır. Bizim için yararlı olabilecek olan şeyleri tatlı bulmamız, onlardan hoşlanmamız atalarımızdan bize kalıtım yolu ile geçmiş, tabiata daha kolaylıkla uymamızı sağlıyan bir kazanç olsa gerek. Yeşilliği ağaçları sevmek, kuru tabiatın hoşlanmamak benzer bir kazanç olsa gerek. Yani ağaçlara yeşil rüyalarla, toprağa boz rüyalarla cevap verme alışkanlığı atalarımızdan kalmış olsa gerek.

Geniş Anlamı İle Rüya ve Bilinç Aynı Şeylerdir. Şimdiye kadar söylediklerimiz de algı ile rüyayı karıştırdık, bu karışıma geniş anlamı ile rüya dedğimiz gibi, bilinç de diyebilirdik. FREUD'ün tarif ettiği bilinç bizim rüya —geniş anlamı ile— dediğimiz şeyden başka birşey değildir: İçimizden geçip de haberdar olduğumuz şeyler.

Hem İç Hem De Dış Dünya Aynı İç Sembollerden Yapıldığı Halde Bunlar Nasıl Birbirlerinden Ayrılıyor? Böyle bir soru ortaya çıkıyor. Dış dünyanın karşılığı olan semboller ve iç dünyanın karşılığı olan dar anlamı ile rüyalar hep içimizde şekil aldığı halde, nasıl iç dünya ile dış dünyayı birbirinden ayırabiliyoruz? Buna çeşitli cevaplar verilebilir: Dışımızda var olan şeyler birden fazla duyu organlarımıza hitap eder. Bir cisim hem görülebilir, hem tutabilirim, hem de bir yere çarparak sesini duyabilirim, kokusu varsa alabilirim, tadı varsa tadabilirim. Gözümü kapatınca o cisim ortadan kaybolur, açınca tekrar belirir. Yaklaşınca gözümdeki hayalin boyu büyür ama ben o cisim büyümüş kabul etmem. İstikametimi edğştirince o cisim şeklini değştirir. Eğer büyükse, o cismin, üzerinden geçmeme mâni olur. Dışımızda bulunan cisim, rüyalarımı kendine uygun şekillerle kısıtlıyarak, bana kendini zorla kabul ettirir. Herhangi bir cisme bakarken aşırı bir heyecan duymam, genellikle ilgisizlikle bakarım. Sanrılar ilgi duymadığımız rüyalar olduğu için, onları dış dünyadan ayırmak FREUD'e göre güçleşir. Halbuki rüyalarımızda heyecan unsuru hâkimdir. Sahneyi iç duygularımız kaplamaktadır. Dış dünya ile ilişkilerimizde sahne çok yavaş değışir ve yapacağımızı plânlıyarak hareket ederiz. Rüyalarda sahneler hızla değışir ve yapacağımız işleri plânlamıya vaktimiz yoktur. Fakat her iki halde de, benzer sembollerden yararlanmaktayız. Dış dünya ile temaslarımızda, içimizde şekil alan sembollerin dış karşılığı vardır. Bu karşılık, kabaca, bire birdir. Yani karşımda bir kitap görüyorsam, dış dünyada da kitabın karşılığı bir cisim vardır.

Oysa rüyamda gördüğüm bir cismin iç dünyanın çeşitli hatıraları ile ilgili birçok karşılığı olabilir. Rüyada bu karşılık bire bir değildir. Gördüğüm tek şahıs ha-

yatımda rol oynamış 3 kişinin birleşmesinden ortaya çıkmış olabilir.

Dış dünyada beni ilgilendirmiyen bir çok cisim görür ve onlara dikkat bile etmem. Oysa rüyada gördüğüm herşey, beni ilgilendiren bir iç düşüncenin simgesidir. Dış dünyadaki cisimlerin davranışını anlamak için onu görmeğe alışık olduğum şekillerin dışında tasarlamalıyım, dalgalar, alanlar, kuvvetler, atomlar v.b. gibi.

Rüyaların anlamlarını da anlamak için, onları doğuran duyguları ortaya çıkarmalıyım.

FREUD'ün dilinde birşey, bir iç isteğimize cevap veriyor, gerginliğimizi azaltıyorsa, o anlamlıdır demektir. Pişmiş bir tavuk aç olduğumuz zaman, yeme gereksinmemize cevap verdiği için çok anlamlı birşey demektir. Halk dilinde de «Ben bundan birşey anlamadım» denildiği anda, «bu, bana zevk vermedi, hiçbir ruhsal isteğimi doyumadı» anlamı çıkmaktadır.

Şaşılması Gerken Olay Bilinçlenme Olayıdır Rüyalar Değil. Bu konuda durmamın nedeni, algı alma olayının yani dış cisimlerin içimizde şekil almasının rüyadan çok daha renkli, çok daha çekici, çok daha karışık olduğunu belirtmek ve rüyaların bilinçli algılama olayı yanında basit olaylar kabul edilmesi gerektiğini ortaya atmaktır. Basit oldukları derecede, kendi iç yapımızı anlamak için o denli önemli.

Şaşılması gereken olay, algıların bilinçleşmesi olayıdır, yoksa rüyalar değil.

Yıldızlarda Bulunan Bir Benzerimiz. Akıl hastalarının bazı davranışları, bizim rüyalarımızdaki davranışlarımıza benzemektedir: İç duygularını tatmin için dış dünyadan kendilerine hiçbir karşılık getirmiyen bazı davranışlarda bulunmaktadırlar. Kendimizi iyi tanımak için gerek akıl hastalarının davranışlarından, gerekse rüyalardan yararlanmalıyız. O zaman yerine getirilmemiş isteklerin ne çeşit davranışlara neden olduğunu daha iyi anlayacağız.

Diğeryandan iç ve dış dünyalara aynı kendi yapımız hayallerle cevap verişimiz, evrenin bir bütün olduğunu ve bizim onun bir parçası olduğumuz fikrinin doğuşunu belki biraz açıklar. Tasavvufçular ve zaman zaman atom fizikçileri bu görüşü benimsemişlerdir.

Dış dünyanın cisimlerinin her birinin içimizde bir karşılık bulmuş olması, iç dünyanın bir dış karşılığı olduğu fikrini

belki geliştirmiş ve her bir yıldızda kendimize benzer bir şahsın yaşadığı söylenmelerinin dolaşmasına neden olmuştur.

Dış ve iç dünyanın aynı sembollerden yararlanılarak anlatılması, gerek ruh hastalarının, gerek çocukların, gerekse bizim bazı iç olayları dış dünyaya yükleme eğiliminin nedenini belki de açıklar.

Bir kelime ile, geniş anlamı ile rüyalarımız —ya da daha açık söylemek gerekirse bilincimize gelen tüm hayaller— bizim yegâne iç ve dış haberleşme araçlarımızdır.

Nasrettin Hoca'nın Yük Taşımadan Kurtardığı Eşek. Nasrettin Hoca eşeğine binmiş, ayrıca sırtına kocaman bir çuval yüklenmiş gidiyormuş. «Bu kocaman çuvalı niye taşıyorsun?» diye sorulunca şu cevabı vermiş: «Zavallı hayvan, beni taşıdığı yetmiyormuş gibi, bir de kocaman çuvalı mı taşınsın?» Bu fıkra, kendimizi cezalandırdığımız takdirde bazı haklar elde edebileceğimiz yanıtını ne güzel belirtiyor: Bir iş bize ne kadar emeğe mal olmuşsa, o işte o kadar katkımız olmuş, o iş o kadar bizim olmuştur ve bu işin karşılığını o nisbette bekleriz. Ama işten randıman almışız, bundan başkası yararlanmış yararlanmamış umurumuzda değil. Yaptığımız işin değerini aldığımız randımanla değil, verdiğimiz emekle ölçmek eğilimindeyiz. Çocukluğumuzda dış dünyadaki cisimlerden çok, ayaklarımıza kollarımıza bazı hareketleri öğrenmesi için emek vermişiz. Bu belki kendimizin dış dünyadan ayrılmasına, kendi parçalarınıza daha içten duygularla bağlanmamıza neden olmuş. Dışardaki bir cisim kırılması bizde bir iz bırakmamış, ayağımızın zedelenmesi bize ıstırap vermiş, böylece kendi vücudumuzu dış dünyadaki sembollerden farklı kabul etmiş ve kendimize ayrı bir sevgi yükü ile bağlanmışız. Başta karışmış olan iç ve dış dünyalar bize doğrudan doğruya zevk ve ıstırap veren bölgelerin bulunması ile, kesinlikle ayrılmış. Kendimize ait sembollere daha fazla ilgi ve daha fazla duygusal yükler bağlayarak, dış dünyayı ise ilgisizce izliyerek bilincimizde tek olan iç ve dış dünyaların ayrılmasını sağlamışız.

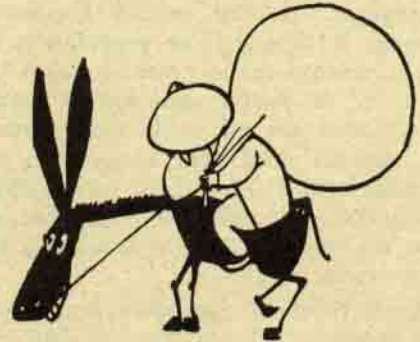
Omuzları Üzerinde Baş Yerine Manzaralar Bulunan Adam. Milyonlarca hücreden yapılmış bir kişinin kendini bir tek sayabilmesi, tek bir şahıs kabul etmesi, aslında şaşılması gereken bir durum iken, kendimizi tek saymaktan hiçbir sakınca görmemişiz. Bir mide taşıyız, nasıl çalış-

tığımızı bilmeyiz. Bir karaciğerimiz var varlığını bilmeyiz. Akciğerimiz var, nasıl hava aldığımızı düşünmeyiz. Kalbimiz daima çarparken, nadiren çarptığını sezeriz. Sanki beynimiz bu organlardan değişikmiş gibi, beynimizin tüm çalışmasının farkında olduğumuzu, neyi istediğimizi, kimi sevdiğimizi bildiğimizi savunuruz. Kendi hakkımızdaki fikirlerin yanlışlığını belirtmek için bir örnek yeter: Bütün gün başımızın içinde manzaralar, değişik görünüşler, kitap sayfaları çeşitli eşyalar dolaştığı halde, başımızın şeklini nadiren aynada görmemize rağmen, kendimizi düşündüğümüz anda başında manzaralar dolaşan bir kişi aklımıza gelecek yerde, o aynada nadiren gördüğümüz hayali başımıza geçirip kendimizi tüm başı da bulunan bir hayal şeklinde görürüz. Yani kendimizi her an kendimizin gördüğü şekilde değil, başkalarının gördüğü şekilde tasarlarız.

Hatıralar kopuk kopuk, hiçbir ilgiyi olmayan sıralarda aklımıza gelirken, sanki devamlı bir hayat yaşıyormuşuz, baştan sona doğru gidiyormuşuz gibi bir duygumuz var. Yani demek istiyorum ki, hakkımızda birçok yanlış hayallerimiz olabilir, bazı şeyleri önemsemiyebilir, bazı şeyler üzerinde önemle durabiliriz.

Devre devre inandığımız tutumlar olabilir. Ama biz kendimizi tek kişi, değişmiyen kişi, çocukluk etkilerinden sıyrılmış makûl kişi görmek eğilimindeyiz.

Pirandello'nun CEVAP adlı hikâyesinde belirttiği gibi, biz bir tek şahıs değiliz, çeşitli şartlar karşısında, çeşitli kişiler karşısında çeşitli şahıslarız. Bir tek suçumuz yüzümüze kakıldığı vakit, bizi bir tek davranışımızla ölçmenin, bizi bununla değerlendirmenin ne kadar haksızlık olduğunu anlamış oluruz.

Ağır yük taşımaktan kurtulan eşek.

Bu görüş FREUD'ün görüşüyle tamamen bağdaşmazsa bile, kişiliği Ben (Ego), Üst ben (Super ego), Şu (Id) gibi kısımlara ayırmanın (bu kısımlarla ilgili geçen yazımızı okuyunuz) insan kişiliğini anlamaya yardım edeceğini, kişiyi bir tek yönde gelişen bir şahıs olarak değil, zaman zaman çeşitli isteklerin çatıştığı, çeşitli ve birlikte gerçekleşmeyecek duyguların bir denge halinde bulunması gereken bir sistem olarak tasarlanmanın yerinde olduğunu kavramamıza belki yardım edebilir. Bazan hem cinsi isteklerimizi gerçekleştirmek, hem vicdanımızı rahat tutmak mümkün değildir. Şu ve Üst-ben karşı karşıya gelmiştir. Birinin lehine feragat etmeli, bu arzularımızın birinden vaz geçmeliyiz ya da değişik bir çözüm yolu bulmalıyız.

Demokritus ve Dr. Schreber. Özetlersek Demokritus devrinden beri tartışılmakta olan, dış dünya ve iç görünüşler konusunu ele alarak, dış dünyayı, iç dünyadan ayırmanın o kadar kolay olmadığını, bütün bilgilerimizin bilinç dediğimiz, başkalarına gösteremeyeceğimiz kendi oluşturduğumuz sembol ya da hayallerden yapıtlı bölgede ortaya çıktığını belirtmeye çalıştık. Durum böyle iken, gerek çocukların gerekse akıl hastalarının iç ve dış dünyayı ayırma güçlüklerinin anlaşılabilirliğini göstermeğe çalıştık.

Yazıyı bitirirken hem filozofların, hem de ruh hastalarının evreni tek görme eğilimlerine ait iki örnek vermek istiyorum. Bu örneklerden biri 23 yüz yıl kadar önce yaşamış olan Demokritus'a aittir:

«Tatlının tatlı oluşu bir uzlaşım sonucudur, acının acı oluşu, sıcaklığın sıcak oluşu, soğukun soğuk oluşu, rengin renkli

oluşu hep bir uzlaşım sonucudur. Ama gerçekte, yalnız atomlar ve boşluk vardır. Bu demektir ki, algıladığımız cisimleri gerçek sayma eğilimi alışkanlıklarımıza bağlıdır. Bunlar gerçek değildir. Gerçek olan atomlar ve boşluktur.»

Şimdi çok kültürlü bir ruh hastası (paranoyak) olan Dr. SCHREBER'in hatıralarından, FREUD'ün üzerinde durduğu bazı kısımları alıyorum:

«İnsan ruhu, beden sinirleri içinde bulunmaktadır. Bunlar en ince ipliklerle karşılaştırıldıkları takdirde, onlardan da ince bulunacak yapıdadır. Bu sinirlerden bazıları, algılama işlemine uygun şekilde yapılmıştır; oysa diğerleri (anlayış sinirleri) zihnin bütün görevlerini yerine getirirler. Bununla ilgili olarak şuna dikkat etmek gerekir ki, *her bir tek anlayış siniri, bir kişinin zihnî bütün özelliklerini temsil eder.* Çok veya az sayıda bulunmaları anlayış sinirlerinin etkilerinde bir değişiklik ortaya çıkarmaz ancak zihnin bir intibayı saklama süresine etki eder.

İnsan beden ve sinirlerden yapılmış olduğu halde, Tanrı tabiatı icabı sadece sinirlerden yapılmıştır. Fakat tanrının sinirleri, insan sinirlerinin aksine kısıtlı sayıda değil, sonsuz sayıda ve ebedidirler. İnsan sinirlerinin bütün özelliklerini, son derece şiddetini artırmış şekilde, bulundurlar. Yaratıcı yetenekleri içinde —bu yaratılmış dünyada bulunan bütün tasarlanabilecek cisimlere dönüşme kudreti demektir— bunlar ışın olarak bilinirler. Tanrı, yıldızlı gök ve güneş arasında yakın bir ilişki vardır.»

İçimizde bulunan sinirlerin, Dr. SCHREBER tarafından dış dünyaya mal edilmesinin beni düşündürdüğü gibi, sizi de düşündürceğini umuyorum.

AİLE YUVASI BİR ÇOCUĞUN HATALARINDAN ÖĞRENECEĞİ BİR YERDİR, ONLARIN YÜZÜNDEN İSTIRAP ÇEKMEĞE ZORLANACAĞI BİR YER DEĞİL.

SAMUEL JOHNSON

BU DÜNYADA ÖNEMLİ OLAN ŞEY BİZİM NE OLDUĞUMUZDAN ZİYADE, HANGİ DOĞRULTUDA GİTMekte OLDUĞUMUZDUR.

OLIVER HOLMES